

GİRİŞ: DİN POLİSİ İLE BİR GECE

Malay Müslüman aklını özgürleştirecek herkes, tehlikeli bir tehdittir. Bu nedenle yetkililer Mustafa Akyol'a sansür uygulamak zorundaydı. Onu tutukladılar, sorguladılar ve yakın geleceğini belirsizliğe sürüklediler.

—Mariam Mokhtar, Malezyalı gazeteci, Ekim 2017¹

21 Eylül 2017 tarihinde, Amerika'nın Massachusetts eyaletinin küçük kasabası Wellesley'den Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'a çok uzun bir seyahate çıktım. Dünyanın bu uzak ucunda beni neyin beklediği hakkında ise hiçbir fikrim yoktu.

O dönemde Wellesley Koleji'nde Hürriyet Projesi'nin misafir öğretim üyesi idim. Bu proje Amerikan akademik çevrelerinde ifade hürriyeti gibi klasik liberal değerleri öne çıkarmayı amaçlayan bir girişimdi. Beni Malezya'ya götüren ise çok farklı şartlar altında yürüse de, yine bir başka liberal inisiyatifti: İslami Rönesans Cep-

¹ Mariam Mokhtar, "Mustafa Akyol Checks Out and Leaves Hotel California, (Mustafa Akyol Hotel Kaliforniya'dan Ayrıldı)" *Malaysiakini*, 1 Ekim 2017.

hesi (Islamic Renaissance Front-IRF). İslam'ın baskıcı ve hoşgörüsüz yorumlarına, yine İslam'ın özünden kaynaklanan argümanlarla karşı çıkan dindar Malay Müslümanlar tarafından kurulmuş küçük ama sesi çok çıkan bir kuruluştur bu.

IRF ile tanışıklığım epey eskiye dayanıyordu. Bu kuruluş daha önce beni Malezya'da üç kez ağırlamış, üniversiteler, enstitüler ve diğer halka açık mecralarda seminerler verdirmişti. Ayrıca, 2011 tarihinde yayınlanmış olan *Islam Without Extremes: A Muslim Case for Liberty* (Aşırılıklardan Uzak bir İslam: Bir İslami Hürriyet Savunusu) adlı kitabımın Malayca tercümesini 2016'da yayınlamıştı. IRF'nin kurucu lideri Dr. Ahmed Faruk Musa, Malay Müslümanlarının benim gibi yabancı seslere gösterdiği ilgiden memnundu. Tek kaygısı, ciddiyetini henüz kavrayamadığım “engizisyon” idi.

Bu seyahatte programımdaki ilk etkinlik, İslam'ın ilk döneminde rasyonel teoloji ve felsefenin nasıl geliştiği ve bu ilimlerin sonraki dönemlerde gerilemesinin –bu kitapta da göreceğimiz gibi– hâlâ etkisi süren “zihinsel intihar”a nasıl damgasını vurduğunun tartışıldığı bir paneldi. İlgiyle takip eden izleyicilerin huzurunda, yaklaşık bin yıldır bize “sapkınlık” olduğu gerekçesiyle yasaklanan bazı fikirleri yeniden canlandırmamız gerektiğini savundum.

Ertesi gün Kuala Lumpur'daki ikinci panelde, hassas bir konu hakkında konuştum: İslam'da irtidat (dinden dönme).² Bu hassas

2 “Vicdan Özgürlüğü İrtidata Giden Baraj Kapaklarını Açabilir mi?” adlı etkinlik İslami Rönesans Cephesi tarafından düzenlenmişti ve 24 Eylül 2017 tarihinde Kuala Lumpur'da Royal Selangor Golf Kulübünün evsahipliğinde yapılmıştı. Diğer üç katılımcıyla birlikte ben ana konuşmacıydım. Onlar büyük ölçüde irtidat konusundaki daha muhafazakâr görüşü savundular. Bu toplantıya ilişkin tüm videolara şu adresten ulaşılabilir: <https://www.libertv.net/video/1538/discussion-on-does-freedom-of-conscience-open-the-floodgate-to-apostasy-part-2/1540/>.

bir meseleydi. Çünkü belki siz herkesin dinini değiştirme hakkı olduğunu düşünüyorsunuzdur, ancak pek çok Müslüman, eğer terk edilen İslam ise, bu durumda “mürted”in (dinden çıkanın) idamı hak ettiğine inanıyor. Bu ceza Suudi Arabistan ve İran gibi yaklaşık bir düzine “İslam” devletinde yürürlükte. Malaylar ise “ılımlı” olmakla övünüyorlar. Bu yüzden dinden dönenleri idam etmek yerine, rehabilitasyon merkezlerine gönderiyorlar. Bu merkezlerde insanlar altı aya kadar tutulabiliyor –ki “eğitilsin” ve “düzeltilsin”ler.³

Ben, konuşmamda, dinden dönenlerin idam edilmemesinin yanı sıra “rehabilitasyon” de edilmemesini, yalnızca vicdanlarıyla baş başa bırakılmasını savundum. Bu konuda reformcu görüşlere sahip İslam âlimlerine atıfta bulundum ve ayrıca dinleyicilerime bir Kur’an ayetini hatırlattım: *Lâ ikrâhe fi’ d-dîn* yani “dinde zorlama yoktur.”⁴ Klasik İslam hukukunda irtidatın bir idamlık suç olduğunu, ancak bu durumun bir dini terk etmenin aynı zamanda siyasi ihanet anlamına geldiği Ortaçağ normlarından kaynaklandığını açıkladım. Zamanın değiştiğine, bu yüzden yasalarımızın ve yaklaşımlarımızın da değişmesi gerektiğine dikkat çektim.

Aynı konuşmada, bir Müslümanın inancını yitirmesi hâlinde, zorlamanın hiçbir yararı olmayacağına da işaret ettim. Zira iman, kalp ve aklın samimi inancıdır ve dışarıdan dayatılamaz. “İman...” dedim biraz vurgulu bir şekilde, “polisle denetleyebileceğiniz bir şey değildir.”

Derler ki şeytanın adını anarsan, onu çağırmış olursun.

Panel bitip tam çıkmaya hazırlanırken, bir grup ciddi görünüm-

3 Ramizah Wan Muhammad, “Counseling the Apostates in Selangor: An Overview”, *Malaysian Online Journal of Counseling* 3, Sayı: 1 (Temmuz 2016), s. 1, 7.

4 Kur’an, 2:256.

lü adam yaklaştı. “Mustafa Akyol siz misiniz?” diye sordu içlerinden birisi. “Evet” dedim, kim olduğunu merak ederek. “Esselamü Aleyküm” dedi adam, “Biz din polisiyiz.” Sonra kimliğini gösterdi. Kimliğinde işi gerçekten de “din infaz memuru” olarak belirtilmişti.

Memurlar yalnızca “birkaç soru sormak istiyor”du. Sözde, konuşmam hakkında “şikâyet”te bulunulmuştu ve onlar şimdi benim ne söylediğimi araştıracaklardı. “Konuşmanızın video kaydı elimizde” dedi polis amiri, “Onu izleyeceğiz ve sonra sizi bir sonraki adım konusunda bilgilendireceğiz.” Ayrıca “dinde zorlama yoktur” ayetini okuyup okumadığımı sordu. “Evet” dedim, bunun nasıl bir problem olabileceğini merak ederek.

Memurlar ayrıca ertesi gün için planlanan konuşmamdan da hoşlanmadıklarını belirttiler. Yakın zaman önce yayınlanmış olan *The Islamic Jesus: How the King of the Jews Became a Prophet of Muslims* (Müslüman İsa: Yahudilerin Kralı Nasıl Müslümanların Peygamberi Haline Geldi) adlı kitabım hakkında bir panel yapılacaktı. Anlaşıldığına göre problem, etkinliğin alt başlığı idi: “Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’ın Ortak Yönleri.” Komiser “bu tür şeylerden hoşlanmıyoruz” dedi lafını sakınmadan ve bu söz bana ülkedeki İbrahimî dinler arasında keskin sınırlar çizme takıntısını hatırlattı. Öyle ki, Hristiyan Araplar yüzyıllardır sorgusuz sualsiz kullandıkları hâlde, Malezya, Hristiyanların “Allah” sözcüğünü kullanmasını yasaklamıştı.⁵

5 2013 yılında bir Malezya mahkemesi tuhaf bir karar verdi: ülkede yayınlanan *Herald* adlı Katolik gazetesinin Tanrı’dan söz ederken “Allah” lafzını kullanmasını yasakladı. Mahkemenin mantığı Hristiyanlar “Allah’a dua ederken Müslümanların kafasının karışacağı idi. Bu kararı kendi köşemde eleştirmiştim. Mustafa Akyol, “Allah Has No Copyright” (‘Allah’ın telif hakkı yok), *Hurriyet Daily News*, 19 Ekim 2013, <http://www.hurriyetdailynews.com/opinion/mustafa-akyol/allah-has-no-copyright-56452>.

Kısa bir sorgulamadan sonra din polisi beni serbest bırakınca konunun kapandığını zannettim.

Oysa ertesi sabah otel odamda uyandığım da medyadan öğrendim ki din polislerinin genel merkezine, yani Federal Bölgeler İslami İşler Birimi (JAWI) adlı bakanlığa çağırılmışım.

Ev sahipliğimi yapanlar son konuşmamı iptal ederek, ülkeden mümkün olduğu kadar çabuk ayrılmamı ve JAWI'nin sorularıyla uzaktan ve bir avukat aracılığıyla ilgilenmemi salık verdiler. Bu tavsiyeye uyarak valizlerimi topladım, eşime bir Malezya hatırası aldım ve Kuala Lumpur Uluslararası Havalimanı'na doğru yola çıktım. Akşam saat sekiz civarında bilet kontrolü yaptırdım ve biniş kartımı aldım. Ancak pasaport kontrol alanına ulaştığımda anladım ki Malezya'daki maceram henüz sona ermemiştir.

“ENGİZİSYON”U ZİYARET

Pasaportuma bakan kadın memur ismimi bilgisayarına yazınca biraz gerildi. “Beyefendi beklemeniz gerekiyor” dedi. Sonra polisleri çağırdı; onlar da başka polisleri çağırdılar ve nihayetinde beni hızla havalimanındaki polis merkezine götürdüler. Orada, JAWI'nin ülkeden ayrılmamı engellemek için hakkımda genel bir yakalama emri çıkardığını öğrendim.

Böylece çok uzun bir gece başlamış oldu. Havalimanından yakındaki bir polis merkezine, oradan da pek aşina olmadığım Malay başkenti civarında uzak bir başka resmî binaya götürüldüm. Her şey çok ağır işliyordu. Sonunda sabah beşe doğru JAWI karargâhına götürüldüm ve nezarete kapatıldım. Hiç kimse bana kaba veya sert davranmadı ama başıma ne geleceğini bilmemek can sıkıcıydı. Ak-

lim hep çocuklarımda ve Malezya'ya gelmemden birkaç hafta önce ikinci oğlumuzu dünyaya getiren eşimdeydi.

Sabah sekiz civarında kapım açıldı ve “Şeriat Mahkemesi”ne götürüleceğim söylendi. Uzun bir araba yolculuğu ve biraz bekle-yişten sonra, Dr. Musa'nın sözünü ettiği “Engizisyon Mahkemesi” olduğunu düşündüğüm kurulun önüne getirildim. Karşımda Hâkim Syarie (Şeriat Hâkimi) sıfatı taşıyan uzun sakallı ve yaşlı bir âlim vardı, onun yanında da başörtülü ve üniformalı iki kadın memur oturuyordu. İki saat boyunca Malezya'ya neden geldiğimi, bana kimin “yataklık ettiğini” ve “İslam'ı öğretmek için” neden yetkili makamlardan “izin” almadığımı sordular. Saygılı ama sert görünüyorlardı. Ayrıca çok şaşkıncu bir şekilde, hangi yetkiyle “din-de zorlama yoktur” ayetini okuduğumu tekrar sordular.

Bu karanlık sürecin sonunda mutlu sona ulaştım. “Sizi serbest bırakıyoruz” cümlesini duyduğumda çok sevindim. Kadın memurlardan birisi “Bu size ders olsun, bir daha sakın Malezya'ya gelip de izin almadan İslam'ı öğretmeye kalkmayın” diye ekledi.

Onsekiz saatlik gözaltının sonunda nihayet serbest kaldım. İlk işim eşim Riada'yı aramak oldu. Ondan öğrendim ki, yalnızca şansım sayesinde kurtulmamıştım. Dr. Musa gözaltına alındığımı telefonla eşime haber verir vermez, o hemen İstanbul'u arayarak babam Taha Akyol'a -ki Türkiye'nin önde gelen entelektüellerindendir- durumu bildirmiş. Babam birkaç nüfuzlu dostundan yardım istemiş. Bunların en önemlisi Türkiye'nin eski cumhurbaşkanı ve eşine az rastlanır bir liberal-demokrat Müslüman olan Abdullah Gül imiş. Sayın Gül'ün İstanbul ofisi hemen Malezya'nın karmaşık federal monarşi sisteminin o an tepesinde bulu-

nan Sultan Nazrin Şah'ın⁶ makamına ulaşmış. Sultanın danışmanı ve Oxford Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Afifi el-Akiti de acilen mahkeme yetkilileriyle temas kurmuş. Ve anlaşılan bütün bu temaslar benim derdimi çözmüş. Nihayetinde Dr. El-Akiti büyük bir nezaketle beni uçağıma kadar yolcu etti ve bu kez havalimanında bir sorun yaşamadım.

Fakat ülkeden ayrılışımdan günler sonra, Malezya hükümeti *Islam Without Extremes* (Aşırılıklardan Uzak İslam) adlı kitabımın Malayca tercümesi olan *Islam Tanpa Keestremen*'ı yasakladı. Kararı açıklayan Başbakan Yardımcısı Ahmed Zahid Hamidî kitabım için “buradaki toplumsal normlara uygun değil” yorumunu yaptı.⁷ İslam Rönesans Cephesi kitabın yasağının kaldırılması için ülkenin Yüksek Mahkemesi'ne kadar gitti ve böylece uzun bir yargı süreci başladı. Ancak 2019 yılı Nisan ayında Yüksek Mahkeme hükümetin yasaklama kararını onadı. Buna karşılık 2018 yılı Eylül ayında İslam ve modernite konusunda kıdemli uzman olarak katıldığım Cato Enstitüsü, kitabın Malayca baskısını ücretsiz olarak internetten paylaşmaya başladı ve kısa süre içinde binlerce Malay okuyucu kitabın elektronik versiyonunu indirdi.⁸ Malezya yetkilileri yasaktan vazgeçmediği gibi, biz de mücadeleden vazgeçmiyorduk.

6 1956 doğumlu Nazrin Şah kısa süre vekâleten Malezya hükümdarlığı yapmış olup, aynı zamanda Perak Eyaleti krallığı görevinde de bulunmuştur. Kuruluşu 1528 yılına kadar uzanan bir hanedana mensuptur—ç.n.

7 Kamles Kumar, “DPM: Mustafa Akyol's Book Banned for Opposing 'Societal Norms,' (Malezya Başbakan Yardımcısı: Mustafa Akyol'un Kitabı Toplumsal Kurallara Aykırılığı Nedeniyle Yasaklanmıştır)” *Malay Mail*, 6 Ekim 2017.

8 Kitabımın Malayca baskısı hâlen şu adresten indirilebilir: <https://www.cato.org/blog/free-download-banned-malay-edition-islam-without-extremes>.

“DİNDE ZORLAMA YOKTUR” İLKESİNİN SINIRLARI

Mesajımın Malay yetkili makamlarını bu kadar alarına geçirecek yönü neydi? Din polisi tarafından serbest bırakıldığım andan itibaren aklımda olan soru buydu. Bir cevap ararken, sorgunun tuhaf ayrıntısını hatırladım: “Dinde zorlama yoktur” ifadesini aktardığım için rahatsız olmuşlardı. Bu ifade Kur’an’daki şu ayetin içinde geçmektedir:

Dinde zorlama yoktur; artık hak ile bâtıl iyice ayrılmıştır. O hâlde kim tağutunu (saptırıcıları) tanımayıp Allah’a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa sarılmıştır. Allah hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.⁹

Bu ayet Kur’an nazil olduğundan bu yana bulunduğu hâlde, başlangıcındaki o ifade modern çağda yeni ayrı bir anlam kazandı ve adeta liberal düşünceli Müslümanların evrensel ilkesi oldu. Çünkü Kur’an, birkaç sözcükle, dinî meselelerde her türlü baskıyı yasaklıyordu. Elbette ayetin geri kalan kısmında “saptırıcılar” (*tağut*) reddediliyor ve tek tanrıcılık (*tevhid*) “gerçek rehber” (sağlam kulp) olarak ilan ediliyordu. Zaten dinler bunu yaparlar: Bir hakikat iddiasında bulunurlar. Ancak Kur’an’ın hakikat iddiasının “zorlama yoktur” kaydıyla, yani özgürlükle birlikte gelmiş olması, çok kayda değerdir.

Ancak bu Kur’ani özgürlükten tüm Müslümanlar memnun olmadılar ve hâlen de değiller. Bu yüzden buradaki “zorlama yoktur” ifadesine parantez içinde birkaç ilave sözcük ekleyen bazı Suudi

9 Kur’an, 2:256.

tercümeler görmüştüm.¹⁰ Malezya İslami Gelişim Bakanlığı JAKIM'in web sayfasına baktığımda aynı şeye tanık oldum. “Dinde zorlama yoktur” ifadesi şu şekilde yazılmıştı: Dinde (Müslüman olmada) zorlama yoktur.¹¹

Parantez içindeki bu küçük ilavenin devasa sonuçları vardı. Zira “dinde zorlama yoktur” ifadesini yalnızca gayrimüslimlerin İslam dışında kalmasına izin veren bir hâle dönüştürüyordu. Buna karşın hâlen Müslüman olanların dinden dönme hakkı yoktu. Dahası, Müslümanlar dinin gereklerini yerine getirmede “zorlama”ya tâbi tutulabilirlerdi. Bir başka deyişle, bu küçük kalem darbesi din polisine İslam’ı dayatma yetkisi veriyordu. Yani tam da benim karşı çıktığım yetki...

Ancak, hakkını verelim, bu küçük kalem darbesi çok da yersiz değildi. Zira “dinde zorlama yoktur” ifadesi, anaakım İslam geleneğini inşa eden geleneksel Kur’an müfessirlerinin gözlerinde gerçekten de sınırlı bir anlam taşıyordu. Bazıları bu ayetin herhangi bir geniş uygulaması bulunmayan, özgün bir tarihsel olaya dair olduğunu savundular. Diğer bazı müfessirler ise, bu ayetin yalnızca Yahudiler ve Hristiyanların Müslüman olmaya zorlanmaması anlamını içerdiği görüşündeydi. Bazıları “dinde zorlama yoktur” ifadesinin “Allah ve Hesap Günü’ne inanmayanlara” karşı savaşılmamasını emreden diğer

¹⁰ *Shaah International* olarak bilinen Suudiler tarafından yayınlanan tercümede de “dinde zorlama yoktur” ifadesi “gözden geçirilmiştir.” Bakara Suresi, 256. ayet şöyle başlamaktadır: “Din(i kabulde) zorlama yoktur.” *Translation of the Meaning of the Qur’an*, İngilizceye tercüme eden: Saheeh International (Cidde, Suudi Arabistan: Abul-Qasim Publishing House, 1997), s. 38.

¹¹ Bakara Suresi 256. ayetin bu İngilizce tercümesi, ülkenin ana İslam işleri organı olan Malezya İslami Gelişim Bakanlığının (JAKIM) resmî sitesinden alınmıştır. Erişim tarihi 12 Eylül 2018, adres: <http://www.islam.gov.my/en/e-jakim/e-quran-translation>.

ayetlerle iptal (nesh) edildiğini bile ileri sürdüler.¹² Kimisine göre de “kılıçla” insanları İslam’ı kabul etmeye zorlamak “dinde zorlama” sayılmıyordu; çünkü bu zorlama onların iyiliği içindi.¹³

Üstelik Hz. Peygamber’den (sav) rivayet edilen bir hadis bu ayetin ruhunu daha da kısıtlıyordu: “Kim dinini değiştirirse, onu öldürün!”¹⁴ İslam Peygamberinin böyle bir sözü gerçekten söyleyip söylemediğini sonraki bölümlerde ele alacağız. Ancak klasik âlimler bu hadisi olduğu gibi kabul etmişler ve mürtedlerin –pişman olup tövbe etmesi için birkaç gün verildikten sonra– idam edilmesi gerektiği hususunda bir fikir birliğine ulaşmışlardır.

İşte bu nedenle Malezyalı yetkililerin “dinde zorlama yoktur” ifadesini yalnızca henüz Müslüman olmayanları kapsayacak şekilde sınırlamak üzere “düzeltmeleri” bir uydurma değildi.

Koca İslam geleneğini arkalarına almış durumdaydılar. Buna karşılık benim gibi liberal Müslümanlar yeni bir yorumu zorluyorlardı.

12 Bakara Suresi, 256. ayetin başka tefsirleri için bkz. <https://www.opendemocracy.net/en/no-compulsion-in-religion>, erişim tarihi 7 Kasım 2009. 2:256. Ayetin “neshedildiğini” ilan eden klasik kaynaklardan birisi, Vahidi’nin *Esbabü’n-Nüzul* adlı eseridir. Bilgin “dinde zorlama yoktur” ayetini naklettikten sonra şunları yazıyor: “Bu ayet Allah’ın Resulüne (sav) Ehl-i Kitab ile savaşması emredilmeden önce inmişti. Ancak daha sonra Allah’ın kelamı (dinde zorlama yoktur ayeti) neshedildi ve Hz. Peygambere Tevbe Suresi’nde Ehl-i Kitab ile savaşması emredildi.” Vahidi, *Esbabü’n-Nüzul* (Amman, Ürdün, Royal Aal al-Bayt Institute for Islamic Thought, 2008), s. 25.

13 Bu görüşün el-Alusi, *Taberi Tefsiri*, Türkçeye tercüme eden ve yorumlayan Kerim Aytekin, Hasan Karakaya (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996), cilt: 2, s. 114.

14 Bu ünlü hadis Sünni İslam’ının en yetkin hadis külliyatında yer almaktadır: dokuz ciltlik *Sahih-i Buhari*, cilt: 9, “Kitabü’l-İstîtabeti’l-Mürteddiin” (Mürtedlere Dair Kitap), hadis No: 57. (İngilizceye tercüme: Muhammed Muhsin Han, Riyad: Darussalam, 1994, sunnah.com’dan tamamına ulaşılabilir). Ayrıca başka bir yetkin külliyatta da yer almaktadır: *Sünen-i Nesai*, cilt: 5 (Kitabü’l-Cihad), (“Kan Dökülmesinin Yasaklanması”, hadis No: 4065 (İngilizceye tercüme: Nasiruddin el-Hattab, Riyad: Darussalam, 2007, sunnah.com adresinden tamamına ulaşılabilir).

AYDINLANMA MESELESİ

Bu anlattıklarımın Malezya'yı kötülediğim anlamı çıkarılmasın, Malezya hâlâ çok sevdiğim güzel bir ülke. Ziyaret etmeyi düşünenlere kesinlikle tavsiye ederim. Ayrıca bu deneyimi Suudi Arabistan veya İran gibi çok daha katı yasalara sahip ülkelerde değil, Malezya'da yaşadığım için şanslı olduğumu düşünüyorum. Liberal eleştirmenlerin çok daha karanlık deneyimler yaşayabileceği bu katı dinî diktatörlüklerle kıyaslandığında, Malezya gerçekten de daha "ılımlı" bir ülkedir.

Ancak problem Malezya değil ki. Başka herhangi bir ülke de değil. Problem, İslam'ın modern standartlara göre otoriter ve hoşgörüsüz olan yorumudur. Bu yorum, örneğin kadınları başlarını kapatmaya zorlar veya onları erkeklere göre küçük görür, daha az haklara sahip kabul eder. İslam'ı eleştiren ve hatta dine farklı yorum getiren insanları hapse atmaktan, kırbaçlamaktan ve hatta idam etmekten çekinmez. Hristiyanları, Yahudileri, diğer din mensuplarını ve hatta farklı bir mezhebe mensup Müslüman kardeşlerini düşman olarak görür.

Bir noktaya dikkatinizi çekmek isterim: Bu problem, DAESH, El-Kaide veya Boko Haram gibi silahlı grupların yaptığı gibi, İslam namına terörizm sorunundan ayrı bir sorundur. Bu teröristler acımasız bir şiddete başvurdıkları, diğer Müslümanları bile hedef aldıkları için gerçekten de "aşırılık yanlısı"dırlar ve İslam dünyasından çok az destek görürler. Oysa dinî dayatmacılık problemi marjinal bir problem değildir. Sorunun büyüklüğünü anlatmak için Mısırlılar ve Pakistanlıların yüzde 60'ından fazlasının dinden dönenlerin idam edilmesi ve zina yapanların taşlanması gerektiğine inandığını söylemek sanırım yeterli olur.¹⁵

15 Burada atıfta bulunulması gereken temel araştırma *The World's Muslims: Religion, Politics and Society*, 2013 yılında Washington DC'deki Pew Research Center

Batı'da, özellikle son yirmi-otuz yıl içinde, bu problem çok dikkat çekmeye başladı; ancak iki karşıt cephe arasındaki mücadelede genellikle ince ayrımlar kaybolup gidiyor.

Bir yanda, günümüz İslam'ında hiçbir problem bulunmadığını ileri süren savunmacılar yer alıyor. Onlara göre problem, "İslam ile hiç ilgisi bulunmayan" bir avuç radikalden ibaret. Bu görüşü savunanlar genellikle Müslümanları önyargılardan kurtarma gibi iyi niyetle hareket ediyorlarsa da, bunu yaparken dikkatleri gerçek sorunlardan uzaklaştırıyorlar.

Diğer yanda ise, İslam dinini bütünüyle en kötü şekilde betimleyebilmek için günümüz İslam'ı içinde yaşanan tüm problemleri öne çıkaran İslamofobik çevreler yer alıyor. Bunlar, yalnızca realitenin haksız bir tablosunu çizmekle kalmıyor, aynı zamanda problemi daha da derinleştirecek şekilde, Müslümanlara karşı önyargıları teşvik ediyorlar.

Bu yüzden İslam'ı daha adil bir biçimde yorumlamak gerek ve bunu da tarihsel ve karşılaştırmalı bakış açısıyla yapabiliriz.¹⁶ İslam üç büyük İbrahîmî dinin sonuncusudur ve günümüzde İslam'a ilişkin olarak şikâyet edilen sorunların büyük çoğunluğu diğer

tarafından yayınlandı. Araştırmada Şeriati ülkenin resmî hukuku haline getirmenin lehinde görüş bildirenlerin oranı Malezya'daki Müslümanların yüzde 86'sı, Mısır'da yüzde 74'ü, Pakistan'da yüzde 84'ünü bulduğu ortaya çıkmıştır. Güneydoğu Avrupa ve Orta Asya'da, laik devletlerin yönetimi altında yaşayan Müslüman toplumlar hem şeriatin ülkenin hukuku olmasını talep etme hem de şeriatin dinden dönenlerin öldürülmesi ve zina yapanların taşlanması gibi sert hükümlerine destek bakımından oldukça düşük bir destek verdiler. Bkz. <http://www.pewforum.org/2013/04/30/the-worlds-muslims-religion-politics-society-beliefs-about-sharia>.

16 Katolik bir bilgin olan Dainel Philpott, şu eserinde oldukça adil ve dengeli bir yaklaşımın güzel bir örneğini sunmaktadır: *Religious Freedom in Islam: The Fate of a Universal Human Right in the Muslim World Today* (New York: Oxford University Press, 1999).

ikisinde de –Yahudilik ve Hristiyanlık– ortaya çıkmıştır. Özellikle Hristiyanlık tarihi, Tanrı namına zulüm ve şiddetin egemen olduğu birçok dönemi içermektedir. Yalnızca birkaç asır önce “dinden sapanlar” ve “cadılar” Avrupa’da diri diri yakılırken, Katolikler ve Protestanlar birbirlerinin canına kıyıyorlardı. Aynı nedenle 1492 yılında Sefarad Yahudileri¹⁷ Katolik İspanya’nın zulmünden İslam topraklarına kaçtılar. Bu nedenle dinî hoşgörü çağrısında bulunan Fransız filozof Jean Bodin (ö. 1596) “topraklarında her insanın kendi vicdanına göre yaşamasına izin veren büyük Türk imparatorlarını” övüyordu.¹⁸

Ancak Aydınlanma Çağı¹⁹ ve onun en parlak ürünü olan liberalizm ile birlikte işler dramatik bir biçimde değişmeye başladı. İfade hürriyeti, din hürriyeti ve kanun önünde eşitlik gibi yeni değerler ortaya çıkarak, modern çağ öncesi medeniyetlerin hiçbirisinde benzeri görülmemiş bir insan hakları anlayışı inşa etti. Bu değerlerle kıyaslandığında, İslam medeniyeti normları gittikçe daha fazla demode görünmeye başladı.

Elbette ondokuzuncu yüzyıldan bu yana bazı Müslümanlar çağı yakalamak için önemli çabalar gösterdi. Yakın dönemde İngiliz

17 Sefarad İbranicede İspanya anlamına gelmekte olup, Rabbani Yahudiliğinin Eşkenazi kolundan farklı kültür ve geleneklere sahip bulunan ve İspanya, Portekiz, İtalya, Kuzey Afrika, Türkiye, Ege Adaları ve Balkanlarda çoğunlukla yerleşik olan Musevî cemaatine verilen addır—ç.n.

18 Bodin’in Osmanlı hoşgörüsüne ilişkin sözleri şu eserde yer almaktadır: Daniel Goffman’s *The Ottoman Empire and Early Modern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), s. 111.

19 Batı toplumunda 17. yüzyıldan itibaren, Endülüslü Müslüman bilginlerin eserlerinin Latinceye tercümesinin de katkısıyla başlayan, akılcı düşünceyi geleneksel, değişmez kabul edilen varsayımlar, din ve ideolojilerin etkisinden kurtararak, yeni keşifler ve buluşların etkisiyle ortaya çıkan yeni bilgilerin kabulüne hazırlayan dönemin adıdır—ç.n.

tarihçi Christopher de Bellaigue bu çabaları “İslami Aydınlanma” olarak tanımladı.²⁰ Ancak tam da bu çabalar –otoriter dalları dâhil– “İslam’ın karşı Aydınlanması”nı tahrik etti.²¹

Bu tepkinin öncülüğünü, akademisyen Khaled Abou El Fadl’ın “püritenler” olarak adlandırdığı ve modern liberal değerlere karşı İslam ortodoksisinin savunucuları olarak hareket eden geniş bir koalisyon yürütmektedir: Selefiler, politik İslamcılar ve katı muhafazakârlar. Daha da kötüsü hem reaksiyoner mizaçları hem de modern bürokratik devletin yeni keşfettikleri gücü sayesinde, ortodoksinin²² kendisinden daha da iddialı bir tavır sergilemektedirler.

Bu kitabı, İslam’ın yaşadığı bu büyük krize bir müdahale olması niyetiyle yazıyorum. Niyetim İslami Aydınlanmanın ilerlemesi için hem kapsamlı bir argüman sunmak hem de onun önünü kesen teolojik engelleri ortadan kaldırmaktır.

Ancak vurgulamam gereken önemli bir husus var: “İslami Aydınlanma” derken gerçekten *İslami* bir aydınlanmayı kastediyorum. Bir başka deyişle Batı Aydınlanmasının, Avrupa merkezcilik, ırkçılık, “beyaz adamın yükü”²³ ve özellikle Fransa’da gelişen dayatmacı laiklik gibi karanlık noktalarına sahip aydınlanma modelinin ithalinden söz etmiyorum. Bahsettiğim şey, Aydınlanma değerlerini –aklı, hürriyeti ve hoşgörüyü– İslam geleneğinin içinde bulmaktır.

20 Bkz. Christopher de Bellaigue, *The Islamic Enlightenment: The Struggle Between Faith and Reason, 1798 to Modern Times* (New York: Liveright Publishing, 2017).

21 A.g.e., 6. Bölüm.

22 Ortodoksi, bir dinin resmî olarak kabul edilen, dinî otorite ve iktidar tarafından sahiplenilen ve topluma doğru din anlayışı ve uygulaması olarak dikte edilen biçimidir—ç.n.

23 Sömürgeci beyazların, beyaz olmayan yerli tebaalarını sözde gözetip ilgilenme yükümlülüğü—ç.n.

İyi haber Őu ki, çoğu zaman filizlenmemiŐ tohumlar, unutulmuŐ yollar ve hatta susturulan sesler biçiminde de olsa, bu değerler İslami gelenekte mevcuttur. Ancak tarihin büyük bir ironisidir ki, bu susturulan sesler bir başka medeniyette, yani Batı dünyasında etkili olmuŐtur.

İŞte Şimdi bu ironiden baŐlayarak, *Müslüman Aklın UyanıŐı*'nı baŐlatacaęız. Modern Avrupa'nın ilk dönemine dönecek ve İngiliz, Fransız, Alman ve Hollandalı düşünürleri büyüleyen bir felsefi romana, Endülüslü bir Arap filozofun yüzyıllar önce yazdığı bir kitaba bakacağız.